

Asia: VN/11210/2020

## HE laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta

### Lausunnonantajan lausunto

#### **Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään**

Oikeusministeriö on pyytänyt minulta lausuntoa hallituksen esityksen luonnoksesta, jonka mukaan laittoman uhkauksen syyteoikeutta koskevaa säännöstä (RL 25:9) ollaan muuttamassa. Tarkoitus on, että laitton uhkaus muuttuisi virallisen syytteen alaiseksi, jos laitton uhkaus on kohdistunut henkilöön hänen työtehtävänsä vuoksi, eikä rikoksentekijä kuulu työpaikan henkilöstöön. Lisäksi syyttäjä saisi nostaa syytteen laittomasta uhkauksesta myös silloin, jos teko on kohdistunut henkilöön hänen luottamustehtävänsä vuoksi.

#### Yleiset huomiot

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan tavoitteena on puuttua vaikeasti hallittavaan yhteiskunnalliseen ilmiöön eli esimerkiksi poliitikkoihin, toimittajiin ja tuomareihin kohdistuvaan uhkailuun, häirintään ja maalittamiseen. Esitysluonnoksen perusteella jää tosin osittain epäselväksi, missä määrin esimerkiksi maalittamista voidaan pitää toimintana, jota on perusteltua pyrkiä kontrolloimaan nimenomaan laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistöllä sekä laittoman uhkauksen syyteoikeutta koskevilla muutoksilla. Julkisen keskustelun perusteella ainakin oma vaikutelmani on, että maalittamisessa pyritään mahdollisimman epämiellyttävään viestintään, mutta ilman, että viestit olisivat sillä tavalla uhkaavia, että niiden esittäminen täyttäisi laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistön.

Hallituksen esitysluonnoksessa esitetyt päämäärät ovat hyviä ja toivottavia. Näin ollen sääntelymuutos on sinänsä kannatettava. Pidän kuitenkin selvänä, ettei pelkkä laittoman uhkauksen syyteoikeuden modifioiminen tule poistamaan ongelmaa. Näin ollen onkin välttämätöntä, että vihapuheilmiön hallintaan ja kontrollointiin tullaan kiinnittämään huomiota myös jatkossa. Jatkopohdinnat onkin syytä ottaa vakavasti riippumatta siitä, tuleeko nyt ehdotettu lainsäädäntömuutos voimaan vai ei.

Näkemykseni mukaan vihapuheilmiön hallinta ja kontrollointi voikin edellyttää koko lailla innovatiivista rikosoikeudellista pohdintaa, ja jopa kokonaan uudenlaista rikosoikeudellista sääntelyä. On kuitenkin korostettava, ettei rikoslain varaan voi tämänkään ilmiön hallinnassa liiaksi laskea. Jo tällä hetkellä rikoslaki sisältää liudan tunnusmerkistöjä, jotka mahdollistavat reagoinnin monen tyyppiseen suusanalliseen häirintään ja uhkailuun, jopa maalittamiseen. Monissa tilanteissa tämän kaltaiseen toimintaan on mahdollista myös puuttua, vaikka asianomistaja ei esittäisi rangaistusvaatimusta. Esimerkkinä voidaan mainita vainoamisrikos (RL 25:7a), mutta myös laitton uhkaus (RL 25:7), josta syyttäjä voi erittäin tärkeän yleisen edun nimissä nostaa syytteen (RL 25:9.1). Vaikka ”erittäin tärkeä yleinen etu” on syyteoikeuden kriteerinä eittämättä korkea, on yhtäältä selvä, että esimerkiksi toimittajiin tai tuomareihin kohdistuva maalittaminen on demokraattisen oikeusvaltion toiminnan näkökulmasta niin vakavaa, että ”yleinen etu” sallii syytteen nostamisen, jos teko täyttää laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistön (eikä uhri itse vaadi tekijälle rangaistusta). Koska rikoslaki mahdollistaa jo tällä hetkellä reagoinnin erityyppiseen vihapuheeseen, onkin oletettavaa, etteivät rikoslainsäädännölliset uudistukset tule ratkaisevasti vaikuttamaan siihen, kuinka laajasti vihapuhetta yhteiskunnassa esiintyy.

Hallituksen esityksen luonnoksessa on sinänsä ansiokkaasti arvoitu muutosehdotusta sananvapauden näkökulmasta. Yhtäältä tämä perustunee siihen, että rangaistavan vihapuheen on pelätty kaventavan sananvapautta, koska vihapuhe voi muun ohella rajoittaa ihmisten halua osallistua julkiseen keskusteluun. Samalla esitysluonnoksesta välittyy kuva, että lainmuutoksen perusteltavuutta on tarkasteltava sananvapauden valossa, koska (rikos)lainsäädännöllä ei voida rajoittaa oikeutta kritisoida esimerkiksi poliittisia päättäjiä ja viranomaisia.

On kuitenkin korostettava, ettei laitonta uhkausta ole syytä pitää varsinaisena sananvapausrikkoksena, vaikka korkein oikeus onkin – kritiikille alttiissa ratkaisussaan – arvioinut laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistön ja sananvapauden välistä suhdetta (ks. KKO 2013:50). Jos tekijä laittoman uhkauksen tarkoittamalla tavalla uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on täysin tarpeetonta ajatella, että teko voisi olla sananvapauden perusteella sallittu. Katsonkin, että nyt puheena oleva syyteoikeutta koskeva muutosehdotus ei kavenna tai vaaranna sananvapauden toteutumista millään osin.

Syyteoikeutta koskevassa muutosehdotuksessa ei ole kysymys rangaistusvastuun alaan vaikuttavasta muutoksesta. Tästä huolimatta olisi ollut toivottavaa, että hallituksen esityksen luonnoksessa olisi arvioitu muutosehdotusta myös kriminalisointiperiaatteiden valossa. Toki esitysluonnos sisältää välillisesti esimerkiksi lainsäädäntömuutosehdotuksen hyöty–haitta–vertailua sekä perus- ja ihmisoikeuspunnintaa, mutta tämän lisäksi voisi olla syytä pohtia tarkemmin muutosehdotuksen perusteltavuutta yleisten kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta. Tämä pakottaisi jäsentämään tarkemmin myös sitä, mitä sääntelymuutoksella täsmällisesti ottaen tavoitellaan. Nyt esitysluonnoksen perusteella voikin syntyä seuraava vaikutelma: muutosehdotuksen kimmokkeena on ollut pyrkimys turvata demokraattiseen oikeusvaltion toteutuminen varmistamalla, että esimerkiksi poliitikot, toimittajat ja tuomioistuimet voivat tehdä työnsä ilman epäasiallisia

vaikutuspyrkimyksiä. Samalla muutosehdotus on kuitenkin laajentunut koskemaan kaikenlaisia työtehtäviä ja työntekeksen muotoja, mitä ei voida pitää aivan ongelmattomana.

## Keskeinen kritiikki

Luonnosehdotukseen sisältyvä keskeinen ongelmakohta koskee termille ”työtehtävä” annettua merkityssisältöä, joka vaikuttaa varsin laajalta. Yhtäältä voidaan pitää rikosoikeussystemaattisesti (ja systemaattisen rikoslain tulkinnan näkökulmasta) ongelmallisena, että ”työtehtävä” tai ”työ” määritellään yleiskielisesti riippumatta siitä, minkälaisia määritelmiä työlle on muualla lainsäädännössä annettu. Rikosoikeussystemaattisesti on itse asiassa hyvinkin epätyytyttävää, että työ määriteltäisiin tässä yhteydessä yleiskielen mukaisesti, vaikka työrikoksia koskevassa rikoslain luvussa muun muassa työntekijälle on annettua selkeä (rikos) oikeudellinen määritelmä (ks. RL 47:8.1, kohta 3).

Lisäksi on jokseenkin vaikea määritellä rikoslain edellyttämällä tarkkuudella sitä, mitä ”työllä” yleiskielisesti tarkoitetaan. Voidaanko esimerkiksi Twitteriin kirjoittamista pitää ”työtehtävänä”, jos kirjoittaja on väitöskirjaa laativa apurahatutkija, joka kertoo Twitterissä tutkimuslöydöksistään? Tai voidaanko talkootyötä, marjanpoimintaa tai katutaiteilijuutta pitää muutosehdotuksessa tarkoitettuna työnä, jos työtä tehdään ruokapalkalla tai satunnaiskorvauksilla? Esitysluonnoksen perusteella on mahdollista päätyä tämänkin kaltaisiin johtopäätöksiin, koska luonnoksessa korostetaan paitsi työn yleiskielistä merkitystä myös työtehtäville annettavaa laajaa merkityssisältöä (ks. ehdotusluonnoksen Word-version s. 29–30). Epäselvyyttä lisää, ettei lausunnotuonnoksen perusteella ole täysin selvää, mikä on se täsmällinen yhteiskunnallinen ongelma, johon syyteoikeuden muutoksella halutaan reagoida.

Katsonkin, että rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sisältyvä epätasällisyyskielto edellyttää pohtimaan tarkemmin sitä, minkälainen merkityssisältö ”työtehtävälle” tai ”työlle” tulisi antaa. Nähdäkseni rikosoikeudessa korostunut sääntelyn selkeysvaatimus on niin vahva, että se on otettava vakavasti myös niissä tilanteissa, joissa kysymys on syyteoikeutta koskevista sääntelymuutoksista.

Jos ehdotettu sääntely tulee voimaan, käytännössä voi olla vaikea vetää rajaa sen välille, milloin uhkaus on kohdistettu uhriin nimenomaan hänen työtehtäviensä vuoksi. Oletettavaa onkin, että oikeudenkäynneissä syyteoikeuden legitimitettiin tultaisiin aika ajoin kiistämään sillä perusteella, ettei uhkauksen motiivi ole ollut uhrin työtehtävät, vaan esimerkiksi uhrin käytöksen aikaan saama vihanpurkaus. Onko mahdollista esimerkiksi ajatella, että poliitiikkoon kohdistetun uhkauksen motiivi on esimerkiksi poliitikon laatimien Twitter-viestien provosoiva sävy, eikä poliitikon työtehtävät itsessään? Ja kuinka rikosoikeudellinen arviointi olisi tämänkaltaisessa tilanteessa suoritettava? Edellyttääkö syyteoikeus esimerkiksi sitä, että oikeudenkäynnissä kyetään näyttämään, että tekijän nimenomaisena tarkoituksena on ollut uhata uhria hänen työtehtäviensä vuoksi? Ja mitä tämä tarkoittaisi käytännössä? Olisiko ensiksi järjestettävä suullinen oikeudenkäynti, jossa arvioitaisiin tekijän (tarkoitus)tahallisuutta (eli sitä, onko uhkauksen motiivina ollut uhrin

työtehtävät), ja vasta tämän jälkeen voitaisiin päättää, onko syyttäjällä ollut asiassa syyteoikeutta. Ja jos asiassa esitetyn selvityksen perusteella ilmenisi, ettei syyttäjällä ole ollut syyteoikeutta, tuomioistuimen olisi hylättävä syyte. Tämän kaltaista rikosprosessia ei voitaisi pitää ainakaan kustannustehokkuuden näkökulmasta optimaalisimpana vaihtoehtona.

Onkin hyvä tiedostaa, että uhkauksen motiiviin ja tekijän tahallisuuteen liittyvät näyttöongelmat voivat sisältää vaikeita rikosoikeudellisia ja rikosprosessuaalisia kysymyksiä. Niiden merkitystä ei kuitenkaan ole syytä dramatisoida. Vastaavanlaiset vaikeat näyttökysymykset ovat arkipäivää tuomioistuimissa. Voi kuitenkin olla, että uhkauksen motiiviin ja tekijän tahallisuuteen liittyvät kiistämiset ja näyttöongelmat johtavat siihen, että virallisen syytteen alaiset laittomat uhkaukset seuloontuisivat merkittävässä määrin suulliseen pääkäsittelyyn, joka on tietenkin prosessina raskaampi ja kalliimpi kuin kirjallinen menettely. Tästä aiheutuva kustannusvaikutus ei ehkä olisi suuri, mutta sääntelyn toimivuuden ja legitimitetin kannalta on kuitenkin välttämätöntä, että rikosprosessin toimijoille (poliisi, syyttäjälaitos, tuomioistuimet) varataan riittävät resurssit, jos ehdotettu lakimuutos tulee voimaan.

Tatu Hyttinen

Rikosoikeuden apulaisprofessori, Turun yliopisto

Tatu Hyttinen  
Rikosoikeuden apulaisprofessori, Turun yliopisto